

KİTAP TANITIMI

BİLİMSELLİK ÖLÇEĞİNDE DÜNE, BUGÜNE VE GELECEK VAROLUŞA DAİR BİR YAPIT

Kağan EĞNİM*

Oktay ÖZEL, Dün Sancısı: *Türkiye’de Geçmiş Algısı ve Akademik Tarihçilik*, Kitap Yayınevi, İstanbul
2009, (161 s.).

Özet

Oktay Özel, makalelerini toplayarak oluşturduğu eserinde, günümüz entelektüel Türk tarihçiliğinin yaklaşımlarını “Dün Sancısı” açılımında incelemiş ve postmodern dünya ölçeğinde bazı tespitlerde bulunmuştur. Bu yazıda kısaca bu konulara değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Oktay Özel, Akademik Tarihçilik, Dün Sancısı

BOOK REVIEW

A WORK CONCERNING PAST, TODAY AND FUTURE PRESENCE IN THE ASPECT OF SCIENCE

Abstract

Oktay Özel examined the approaches of present, intellectual Turkish history as the concept of “Past Pain” and identified some conclusions in the postmodern world scale in his book he had collected his articles. In this study, the aforementioned issues will be discussed in short.

Key Words

Oktay Özel, Academic Historiography, Past Pain

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı. Kagan-egnim@hotmail.com

İnsanoğlu dünden bugüne merak duygusu ile hareket etmiştir. Merak duygusunu harekete geçiren insanın gerçeği bilme arzusudur. Gerçek-hakikat arayışında geçmiş bilme doğrultusunda adım atıldığında ana teması insan odaklı sosyal bilimler disiplinlerinden olan tarih ilmi, düne dair olan gerçeklikleri ortaya çıkarır. Bu doğrultuda tarih insanın varoluş algısına (geçmiş, bugün ve geleceğe dair varoluş) kaynaklık eden temel aktör olmuştur. Bunun için geçmiş ve bugün arasındaki diyalogu sağlayan tarihtir. Tarih ilminin işlevini yerine getirebilmesi için tarihçilik vardır. Tarihçilik özünde, dünü, geçmişe dair bilgi üretme, değerlendirme ve anlamlandırma sürecini, bugünden bugüne ait algı temeliyle ortaya çıkarır. Bu yüzden tarihçilik mesleğini yürüten tarihçi, geçmişe dair bilgi üretmede bugünün toplumsal tesirleri ve ideolojik düşünce şekilleri ile tarihi inşa çabasına girer. Böyle olduğundan geçmiş bugüne taşıyacak iken bugünü geçmişe taşıyarak içinde yaşanan süreç için bir tarihsel dayanak arama çabasına girer ki işte o zaman tarihçilik mesleği ve tarihçi geçmiş algısında sancılı ve huzursuz bir yapı ortaya çıkarır. Tarihçi yaşadığı dönemin bir ürünü olmaktan kendini alıkoyamaz, mesleğinin temel prensiplerini unutmaz ya da ihmal ederek bilimsellikten uzaklaşır, insani hassasiyetini maksimum düzeye çıkarır. Mesleki ahlakı unutmaz ve ona uygun bir dil ve terminoloji kullanmaktan kendini soyutlar. Bir toplumun dünü ile bugünü arasında ikili zıtlık olduğunu düşünerek tarihsel sürekliliği göz ardı ederek bugünü geçmişte yaratır ve dün ile bugün arasındaki diyalogu zaafa uğratar. Tarihsel diyalogu tarihçi eleştirel ve analitik tarzda ortaya koymalı tamamen dönemin etkilerini hafızasında yer açmamalıdır. Ne yazık ki tarih yazımına esefle bakıldığında, Türkiye ve dünyada tarihçilik ve tarihçi Pozitivizm sonrası dönemin sarsıntılarından payını alarak sosyal bilimlerin genel epistemolojik ve metodolojik krizinden etkilenmiştir. Dünü sancılı hale getiren temel yaklaşımlar bu yüzden bugünü, var olan süreci sancılı şekle getirmiştir. Türkiye’de tarihçilik mesleği ve tarihçinin tarih yazımında sancılara neden olacak zaafalarını son on yılda çeşitli dergilerdeki yazıları ve bildirileri ile Oktay Özel, ortaya koymaya çalışmıştır. Kendi ifadesi ile geniş anlamda Osmanlı tarihi daha dar anlamda demografi ve iskân tarihi, kırsal dönüşümler ve kitlesel göçler alanlarında uzmanlığı bulunan Oktay Özel, bir tür sosyal tarihçidir. Oktay Özel, uzmanlık alanının yanı sıra tarih yazıcılığı ve Osmanlı tarihi yazıcılığı üzerine çalışmalar yapmıştır. (Örneğin: Kudret Emiroğlu; Oktay Özel; Eyüp Özveren; Süha Ünsal, **Akdeniz Dünyası: Düşünce, Tarih, Görünüm**, İletişim Yayınları, 2006; Mehmet Öz; Oktay Özel, **Söğüt’ten İstanbul’a: Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar**, İmge Yayınları, 2005.) Çünkü Oktay Özel tarih yazımında değişimin var olduğuna inanmaktadır. Bunun için bu konudaki çalışmalarda iş birliği yaparak, tarihçilikte yeni yaklaşımların kabul edilmesi, sık düşünceden kurtularak “kendimize özgü” bir tarihçilik yaklaşımından uzaklaşarak algı çeşitliliğinin gerçekleştirilmesi taraftardır. Bu arzusunu temelde tarihçilik mesleği ve tarihçinin nasıl olması gerektiği noktasından hareket ederek Türkiye’deki tarih yazımının sancılı yapısını makaleleriyle

hissettirmiştir. İfade edildiği gibi son on yıllık önemli çabasının ürünlerini oluşturan makalelerini 2009 yılında hepsini bir araya getirerek *Türkiye’de Geçmiş Algısı ve Akademik Tarihçilik* alt başlıklı, **Dün Sancısı** isimli kitabında akademik dünyaya yönelik yazıları ve bildirilerini, “tarih meraklısı okuyucuların sadece tarihsel meselelere değil tarihçilerin dünyasına dair de bir algı ve farkındalık geliştirmelerine, bu konuda kendi kişisel değerlendirmelerini daha rahat yapabilmelerine yardımcı olacağı” inancı ile derleyerek yayımlamıştır.

Oktay Özel’in bu kitabı belirtildiği gibi bir makaleler derlemesidir. Bu kitapta ki yazılar, “bu ülkenin (Türkiye) ve insanların kendileri ve dış dünyayla kurdukları o garip, fakat o ölçüde de problemli ilişkinin ürettiği” yazılardır. Yaşanılan hayatın tarihçi üzerindeki etkileri hakkında bir fikir verecek niteliğe sahip yazılardır. Yine yaşanılan hayatın problemli bir tarihçiliği nasıl ortaya çıkarıp beslediğini gösterecek konularda yazılmış makaleleri içerir. İçerik olarak makaleler eleştirel metinler şeklindedirler. Yazar Türkiye tarihçiliğini bir yandan eleştirirken bir yandan da eleştirmesine karşın tarihçilik mesleği ve tarihin savunmasını, toplumsal ve ideolojik bunalım dönemlerinde daha keskin bir şekilde kendini dışa vuran olumsuzluklara karşı ve problemlere rağmen yapmaktadır. Çünkü yazar Türkiye’de bir tarihçidir, yazılarını “Türkiye’de tarihçilik yapmaya çalışırken, mesleğin gerekleri ve gündelik, dönemsel gelişmelerin etkisi altında” yazmıştır ki “yazıların sahibi de fikri ve mesleki kimliği, kişiliğiyle Türkiye’nin son otuz yılının bir ürünüdür. Tarihçiliği de yazdıkları da tarihsel bilginin belli bir versiyonunun zoraki dayatıldığı (resmi ideoloji), bir yandan da küreselleşmenin etkisiyle zembereği boşalan toplumsal dinamizm ve çeşitlenmenin yarattığı özgürleşme patlamalarının yaşandığı bir dönemde biçimlendi.” Yazar bu form kazanma döneminde tarihçiliği etkileyen güncel gelişmelere yönelik olarak tarihsel bağlama ayna tutmayı amaç edindiği için etik ve akademik zorunluluktan dolayı yazıları ile sesini duyurarak yaşanılan süreci yazmanın zorluğu ve tıpkı tarihçilik mesleğinin doğasında olduğu gibi objektifliğin göz ardı edilmiş olabileceğine rağmen “doğru bir tarihçilik “ yapmayı istemektedir. Bunun içindir ki Oktay Özel, Türkiye’de icra edilen akademik tarihçilik ve popülerleşen tarihin içeriden fotoğrafını çekmiştir.

Oktay Özel, kitabını iki bölüme ayırarak makalelerini buna göre düzenlemiştir. İlk bölüm Akademya’nın İçinden, ikincisi Yapılırken Tarih Yazmak (Mı?)bölümleridir. Akademya’nın İçinden bölümünün çalışmaları temel olarak Akademik Osmanlı Tarihçiliği’nin problematikleri (belgenin okunup okunmaması, Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluş problemi, ilk dönem kaynakları, kaynaklara yaklaşım tarzı, defteroloji sorunları, göz ardı edilen karanlık dönemler(Osmanlı’nın pek ilgilenilmeyen 17. ve 18.yüzyılları gibi.), Modern Osmanlı tarih yazımında “klasik dönem” yaklaşımı ve “dönemlendirme” çabası -Oktay Özel’e göre; klasik dönem ekseninde yürütülen değerlendirmeler, tarihsel geçmişin iç içe geçmiş boyutları olan zaman, mekan ve söylem açısından dönemlendirme yapabilmek zor, belki de imkansızdır-) ile ilgilidir. Makaleler

sosyo-ekonomik tarih bağlamında (örneğin: Türkiye'de Osmanlı Tarihçiliğinin Son Çeyrek Yüzyılı: *Bir Bilanço Denemesi* isimli makale, s.40) işlenmiştir. Tarihçilik mesleği ve tarihçinin kendisini yenileyememe zaafı, akademik hayatın eleştirilebilirliği, akademik tarihçiliğin resmi tarih (1980'li yılların katı anlayışı) tezinin yerine 1990'lı yıllarda daha demokratik toplumsal ve siyasi yapının oluşumu ile alternatif tarih tezleri (gayri resmi) ileri sürülmüş, özel/özerk sektörün yükselişine paralel olarak gayri resmi tarih tezleri kendilerini duyurarak devlet desteğinin yanı sıra çeşitli vakıf ve kuruluşlar sayesinde tarihçiliğin gelişme kaydetmeye başladığı argümanını ortaya çıkarmıştır. Ayrıca bilim adamı kimliğinde olan tarihçi, kendini yenilemeyen “devlet memuru” tipinden sıyrılarak, “Türkiye'ye özgü” Osmanlı tarihçiliğinden kurtularak evrensel bir bakış açısı ile sosyal bilimlerle iş birliğini gerçekleştirebilmelidir. Her ne kadar tarihçi bireysel tarihçilik anlayışını ruhunda taşıyorsa da grup çalışması içinde yer alabilmeli, eleştirel, analitik düşünceye sahip olmalıdır, şeklindeki Oktay Özel'in yaklaşımları bu bölümde görülmektedir.

Yapılırken Tarih Yazmak (Mı?) bölümünün çalışmalarına bakıldığında ise, temel olarak Türkiye'nin aktüel-güncel tartışmalardan hareketle entelektüel hayatı ile ilişkilidir. Çünkü “Türkiye'deki entelektüel hayat esasında ezeli-ebedi bir tarih tartışması, yani çatışan geçmiş algıları üzerine kuruludur. En çok gelecekle ilgiliymiş gibi görünenler de bir çırpıda tarihe ilişkin tartışmalara dönüşebilmektedir. Tartışmaların tarafları bu konularda (Ermeni Sorunu, demokratikleşme, kimlik tartışmaları, laiklik gibi.) kişisel veya grupsal kendi özel tarihlerinin yükü altında (var olabilmeleri için ideolojik temel) geleceği tartışmaktadırlar aslında.” Ancak Oktay Özel'e göre, sürekli geriye bakan ve onunla boğuşan entelektüel hayat geçmiş, gelecek algı ve kurguları arasında bugünü boğacak dereceye varmaktadır. İdeolojik veya demagojik hesaplaşma yüzünden olumsuz durum yaratan tarih tartışmaları farkında olmadan tarihçiliği ve entelektüel hayatı olumsuz olarak etkilemiştir. Bunun için Oktay Özel, bu bölümde tarihçi ve entelektüel karşılaştırması ile bölüm içinde Türkiye'deki politikanın ve entelektüel hayatın tarihle olan ilişkisinin normal seyrinde takip etmesi gerektiğini belirtmiştir. Tarihçi bir bilim ve meslek insanı olarak hareket etmeli, entelektüel ise bir düşünür olarak bilgi alanı geniş, kamusal bir şahsiyet konumundadır. Entelektüel meslekten tarihçi de olabilir. Eğer ki tarihçi entelektüelin sınırlarına adım atarsa mesleki kimliğinden ödün vererek geçmiş teknik anlamda ortaya koymaktan uzaklaşır, geçmiş tarihçilik mesleğinin metodolojik yöntemleri ile ortaya koyacakken, bugünü, var oluşu anlamlandıracak tartışma ve yorumlarda bulunduğu zaman tarihçiliğinden ödün vererek düşünürün sınırlarına girer. Tarihçinin uzmanlık alanı bu yüzden yapılırken tarih yazmak değildir. Bu şekilde de tarihçi dünü nesnellikten uzak olarak ortaya çıkarmayarak sancılı bir geçmiş inşa eder.

Sonuç olarak Oktay Özel kitabında Türkiye'deki tarihçilik ve tarihçiye karşı çeşitli problemlerden dolayı elitist bir yaklaşım sergileyerek “tarihçi turizmi”, “taş-

ralı tarihçi” deyimlerini kullanması hissedilir bir şekilde ortadadır. Fakat Oktay Özel’in bu yaklaşımı geniş bir perspektiften düşünüldüğünde tarihçilerin yeni tarih yaklaşımlarını açık olması gerektiği, içe kapanık bir yapıdan kurtularak küreselleşen dünyada evrensel gelişmelerin takip edilerek, postmodern yaklaşımların etkilediği farklı metotlardan faydalanmak gerektiği bir zorunluluktur. Çünkü tarihsel gerçekliğe ulaşmak için bilim adamı olarak tarihçi döneminin çeşitli yöntemler takip edilebilmelidir. Bu doğrultuda tarihçilik ve tarihçinin bilimsel ilerleme çabalarının bir ürünü olarak tarih yazımının sancıları minimuma indirilir. Tarihçinin eleştirel ve analitik olarak ortaya koyduğu gerçeklik yardımıyla dün-geçmiş düşünür(entelektüel=mütefekkir) zaafa düşmeden algılar, var olan süreci anlamlandırabilir. Bilgi alanı bu doğrultuda içinde bulunulan dönemin tesirleri ile geliştirilir ve şekillendirilebilir. Bunun için Oktay Özel umutludur, bilimin doğasına uygun daha yakın bir zihniyetle işini yapan bir neslin yetişmeye başladığı için kitabını, Türkiye’de tarihçiliğin yürütülmesinde bu sancılı dönemin (cumhuriyet dönemi tarih yazıcılığı) “kapanış bilançosu” olarak okunacağına inanmaktadır. Uluslar arası ölçekte Osmanlı tarihçiliğinde iş birliğine Türkiyeli tarihçilerinde katıldığı için mutludur. Aslında Oktay Özel, bu ilginç kitabı aracılığı ile sonuç kısmında yeni kuşak tarihçilerden umutlu olduğunu ifade ederken o, yeni nesil tarihçilere sade ve anlaşılır bir dil kullanımıyla kendisinden bir hediye mahiyetindeki kitabı ile bilimsellikten uzaklaşmaması gerektiğini vurgulayarak analitik, eleştirel düşüncesinin sürdürülmesi ile tarih yazımındaki problemlerin bilimsellik ölçeğinde ortadan kaldırılacağını belirtmeye çalışmıştır. Son olarak Oktay Özel, çalışmaları ile verdiği bilgiler sayesinde yeni nesil tarihçilerin dününü ve bugünü-nü anlamasını katkı sağlayacak bir eser vermiştir.

